

## BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDA YERLANI SOLIQQA TORTISHNING AHAMIYATI VA O'RNI

***Tursunov Akmaljon Abdurashidovich***

*O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi  
Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish departamenti  
boshqarma boshlig'i o'rinbosari*

Soliqlarni joriy etish, ularni undirish mexanizmini samarali shakllantirish va amaliyotga tadbiq etish, shuningdek, ushbu jarayonlarni yanada takomillashtirish kabi say-xarakatlar yig'indisini soliq siyosati tartiblari tashkil etadi. Dissertatsion tadqiqotimiz izlanishlaridan ta'kidlash mumkinki, yer solig'i bu qadimiy soliqlar sifatida butun dunyodagi deyarli, barcha davlatlarda byudjet-soliq siyosatining markazida, davlatlarni yerga bo'lgan iqtisodiy munosabatlarini belgilashda keng ahamiyatli dastakhamdir. Jumladan, soliq siyosati o'z xususiyati nuqtai nazaridan, yer solig'ini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi, chunki u jismoniy yoki yuridik shaxslar o'z yerlaridan to'lashlari kerak bo'lgan soliq miqdorini belgilab, turli soliq siyosati, masalan, progressiv yoki regressiv soliqqa tortish orqali mulkdorlar o'rtasida boylik va daromadlarni taqsimlashga ta'sir qiladi.

Chunonchi, ilg'or yer solig'i siyosati boy yer egalariga daromadi past bo'lganlarga nisbatan yuqori stavkada soliq solish orqali daromadlar tengsizligini kamaytirishga yordam bersa, boshqa tomondan, regressiv yer solig'i siyosati orkali kam ta'minlangan yer egalariga nomutanosib ravishda yuk olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, soliq siyosati yerdan foydalanishni tartibga solish va yer egalarining jamiyat manfaatiga hissa qo'shishini ta'minlashning muhim vositasidir.

Bunday sharoitda soliq siyosatining mohiyati yerdan unumli foydalanishni rag'batlantirish va nojoya yoki to'liq foydalanmaslikni oldini olishdan iborat.

Yer resurslariga soliq solishning keng tarqalgan usullaridan biri mol-mulk solig'i hisoblanadi. Mulk solig'i yer va binolar qiymatidan undiriladi va ko'pincha maktablar, yo'llar va jamoat xavfsizligi kabi mahalliy hukumat xizmatlarini moliyalashtirish uchun ishlatiladi. Mulk solig'i, shuningdek, yer egalarini o'z yerlaridan samarali foydalanishga rag'batlantirish va chayqovchilik va yer banklari faoliyatini to'xtatish uchun ham ishlab chiqilishi mumkin.

Yer resurslariga soliq solishning yana bir yondashuvi yer qiymatiga soliq solishdir. Ushbu turdagi soliq faqat yerning qiymatiga asoslanadi va qimmatli yerlarga ega bo'lgan, lekin undan unumli foydalanmayotgan shaxslarga soliq solish orqali yerdan samarali foydalanishni rag'batlantirishga qaratilgan.

Soliq siyosati yer solig'ini undirishga sezilarli ta'sir ko'rsata oladi, basharti, soliq siyosati yaxshi ishlab chiqilmasa yoki amalga oshirilmasa, ular kutilmagan oqibatlariga olib kelishi muqarrar. Agar mulk solig'ining yuki juda yuqori bo'lsa, u ma'lum sohalarga investitsiyalarni to'xtatib qo'yishi va investitsiyalarning yo'qolishiga olib kelishi mumkin bo'lsa, xuddi shunday, yer qiymati solig'i juda

past bo'lsa, u yer egalarini yerdan samarali foydalanish uchun yetarli darajada rag'batlantirmasligi mumkin.

Umuman olganda, soliq siyosati mahalliy hokimiyat organlarining yer resurslaridan daromad olishini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Soliq siyosatini puxta ishlab chiqish va amalga oshirish orqali yerdan barqaror foydalanishni rag'batlantirishlari va muhim davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun daromad olishlari mumkin.

Davlat soliq siyosatida yer solig'ini undirish usullari yurisdiksiyaga qarab farq qilishi mumkin. Yer solig'ini undirish uchun dunyoda soliq siyosati tomonidan turli usullar qo'llaniladi, unga kura, birinchi usul yillik mol-mulkni baholash xisoblanadi. Bu usul har yili mulk qiymatini baholashni va hisoblangan qiymatdan kelib chiqqan holda yer solig'ini hisoblashni o'z ichiga olsa, ikkinchi usul – Millage stavkasi deya yuritilib, bu usul yer solig'ini hisoblash uchun qirqish stavkasini (mulkning baholangan qiymatining foizi) belgilash va uni hisoblangan qiymatga qo'llashni o'z ichiga oladi.

Bir yo'la to'lov usuli esa dunyoda kullanadigan uchinchii usul bulib, bu usulda mulk egalari yer solig'ining to'liq summasini bir martalik to'lovda to'lashlari shart bo'lsa, turtinchi usul – bo'lib-bo'lib to'lash rejalari mulk egalariiga yer solig'ini ma'lum vaqt oralig'ida qisimlarga bo'lib to'lash imkonini beradi.

Beshinchi usul – soliq garovi sanalib, bu usul to'lanmagan yer solig'i bo'lgan mulkka garov qo'yishni nazarda tutadi. Bu esa davlatga to'lanmagan soliqlarni undirish uchun mulkni sotish huquqini beradi. Kolaversa, imtiyozlar usuli xisoblangan oltinchi usulda ayrim yer egalariiga, masalan, o'z yerlaridan qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalanayotgan yoki faxriy bo'lganlarga yer solig'ini to'lashdan ozod qilishni nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytganda, soliq siyosati yer resurslaridan unumli foydalanishni rag'batlantirish, jamg'arish yoki kam foydalanishga yo'l qo'ymaslik, barqaror rivojlanishni rag'batlantirish, atrof-muhit muammolarini hal etish va hukumatga daromad keltirish orqali soliqqa tortishda muhim rol o'ynaydi. Va shu nuqtayi nazardan biz yer solig'ini undirish mexanizmini yanada takomillashtirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surmoqchimiz:

- mamlakatimizda jahon (Germaniya, Chexiya, Rossiya, Yaponiya va boshqa mamlakatlar) tajribasini inobatga olib yer uchastkasi hamda unda joylashgan bino va inshootlarning qiymatiga nisbatan soliqqa tortish tizimini "ko'chmas mulk" solig'ini joriy etish, ko'chmas mulk solig'ining progressiv stavkalarini hamda soliqqa tortilmaydigan qiymat chegarasini belgilash;

- jismoniy shaxslar tomonidan foydalanilayotgan yer ob'ektlarini adolatli ravishda soliqqa tortilishini ta'minlash maqsadida bittadan ortiq yer uchastkasi va ko'chmas mulklari mavjud bo'lgan fuqarolarga ortiqcha ko'chmas mulk ob'ektlari va yer uchastkalarining qiymatidan kelib chiqib, progressiv stavkani joriy qilish;

- yerdan oqilona foydalanish va ko'p qavatli sanoat binolarini qurishni rag'batlantirish maqsadida, tadbirkorlik subektlari yangi qurilgan ko'p qavatli ishlab chiqarish binolari uchun, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan

solliq bo'yicha hisoblangan summaning, ular foydalanishga topshirilgan oydan boshlab, 3 yoki 5 yil davomida uch qavatli, to'rt qavatli, besh qavatli, olti qavatli, yetti qavatli va undan yuqori qavatli binolarga pasaytiruvchi koeffitsientlarni qo'llagan holda to'lashni joriy qilish lozim.

#### ***Foydalanilgan adabiyotlar:***

1. *Гайбуллаев О, Ўроқов У. (2016). Ўзбекистон Республикасида бюджет тизими ва жараёни: ўқув қўлланма. Тошкент: Baktria press. – 21 б*
2. *Маликов Т. Солиқлар ва солиққа тортишнинг долзарб масалалари.Т.: Академия, 2002. 116 б.*
3. *Ламперт Я. 1993. Некоторые современные принципы налогообложения. М.: ГПНТБ, 2-б.*
4. *Xalikchayeva Sadokat Ilxomjonovna., O'zbekiston soliq tizimida mavjud soliqlar bazasini aniqlash taribi va unga ta'sir etuvchi omillarning xususiyatlari // Иқтисодиёт ва таълим.- Тошкент, 2021 -№5.-Б. 205-210.*

## **AHOLI TURMUSH DARAJASINI YAXSHILASHDA MOLIYAVIY SIYOSATNING O'RNI**

***Temirov Muxammadali Xamidovich***

*TDIU huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini  
Rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari"  
ilmiy-tadqiqot markazi mustaqil tadqiqotchisi*

Aholining hayot sifati iqtisodiyot va umuman jamiyat holatining asosiy ko'rsatkichidir. Hayot sifati ko'p jihatlarni o'z ichiga oladi, masalan, daromad darajasi, ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy, xizmatlar va infratuzilma, shuningdek, atrof-muhit sifati va jamoat xavfsizligi. Bu fuqarolarning farovonligiga bevosita ta'sir qiladi va ularning hayotdan qoniqish darajasini belgilaydi.

"Hayot sifati" - sotsiologiya, iqtisod, siyosat, tibbiyot va boshqa ba'zi sohalarda qo'llaniladigan juda keng tushuncha bo'lib, inson hayotining ma'lum sharoitlari va xususiyatlarini baholashni anglatadi, odatda o'zining ushbu shartlar va xususiyatlardan qoniqish darajasiga asoslanadi. Bu hodisa moddiy ta'minotdan (turmush darajasidan) kengroq bo'lib, sog'liqni saqlash holati, umr ko'rish davomiyligi, atrof-muhit sharoitlari, ovqatlanish, maishiy qulaylik, ijtimoiy muhit, madaniy va ma'naviy ehtiyojlarni qondirish, psixologik qulaylik kabi obyektiv va subyektiv omillarni o'z ichiga oladi [1].

Aholining turmush darajasini oshirish ko'plab davlat va xalqaro rivojlanish strategiyalarining asosiy maqsadi hisoblanadi. Siyosat va iqtisodiy aralashuvlar asosiy xizmatlar va resurslardan foydalanishni ta'minlash, ish o'rinlari yaratish, daromad darajasini oshirish, ta'lim va sog'liqni saqlashni yaxshilash, ijtimoiy himoyani kuchaytirish va tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan.

Hayot sifati ko'rsatkichlarini monitoring qilish va tahlil qilish amalga oshirilayotgan islohotlar va chora-tadbirlar samaradorligini baholash, shuningdek, qo'shimcha harakatlarni talab qiladigan sohalarni aniqlash imkonini beradi.